

Národné obrozenie a Cirkev II.

Redakcia

31. augusta 2019 ✚ *Politika*

Anton Bernolák a bernolákovci

Dr. Imrich Kotvan

Významný ohlas výročia povestného diela Antona Bernoláka, ktoré vyšlo v Bratislave roku 1787 po latinsky ako *Dissertatio philologico-critica de literis Slavorum*, to jest Rozprava filologicko-kritická o slovenských písmenách, žiada aspoň stručne aj verejne upozorniť širšiu pospolitosť na tento dôležitý a účinný čin a jeho následky v našom duchovnom živote a v slovensko-národných úsiliach a snahách.

Bernolákova *Dissertatia* spôsobila úplný prevrat vo vývine slovenskej reči a súčasne spôsobila aj želateľný národný rozmach v myšlienkovom dianí slovenského uvedomovacieho procesu a rovnako aj uskorila vznik Slovenského učeného tovarišstva roku 1792, ktoré združilo všetkých zápalistých Slovákov, oduševnených pre slovenské kultúrne, sociálne a hospodárske hodnoty a pre politicko-národné osudy Slovenska. V I. a II. ročníku *Novej práce* priniesli sme niekoľko úvah o našich reprezentantoch Bernolákovho hnutia pri príležitosti ich rozličných jubileí; v III. ročníku našej revue chceme v súvislosti a na pamäť 160. výročia Bernolákovej *Dissertatie* pripomenúť autora tejto práce a postupne potom i ďalšie vedúce osobnosti Slovenského učeného tovarišstva, keďže v *Dissertatii* takmer všetky mali rečový aj ideový základ.

Anton Bernolák (1762—1813)

Slovenské národné povedomie zamestnávalo už v dávnej minulosti v mysliach i v činoch mnohé naše príkladné generácie s častými vynikajúcimi jednotlivcami, zapálenými pre Slovákov a Slovensko. Pripomeňme si tu okrem iných skorších skromných prejavov aspoň len politickú, národnú a kultúrnu Apológiu Slovákov z roku 1728 od dubnického autora Jána Baltazára Magina, ktorá bola naisto (nielen významnou, ale aj účinnou prácou Slovenského umu a ducha. A keď sa aj v osvietenom XVIII. storočí neskoršie sám Jozef Ignác Bajza hrdo osvedčil, že on „prvný ke knihám Slowáckim led lámal“, predsa to bol s jazykovej stránky povedomia Anton Bernolák, tvorca a uzákoniteľ slovenského spisovného jazyka, zakladateľ Slovenského učeného tovarišstva, predstaviteľ svojej vlastnej literárnej školy a spolu s inými bernolákovcami, hlavne a predovšetkým s Jurajom Fándlym, neúnavný a horlivý kriesiteľ slovenského národného povedomia, ktorý jasne, mocne a výrazne vyhlásil: „Slováci, píšete po slovensky, tu máte slovo moje o reči vašej !” Takto verne a verejne túto odvážnu Bernolákovu jazykovú tézu oznamuje dnes už aj jeho pomník od akademického sochára Jána Koniarka v Trnave, v bývalom sídle Slovenského učeného tovarišstva.

Anton Bernolák, podľa rodiska oravskej Slanice, Slanický, narodil sa 3. októbra 1762 a pochádzal zo zemianskeho rodu s patričnými výsadami a výhodami, ktorý poslužil národu a Cirkvi úctyhodným počtom

duchovných a inteligenciou rozmanitého charakteru, či to bol už advokát, major, kapitán alebo direktor. No, aby sa nespreneveril tradícii v rode, Anton Bernolák vyvolil si pre i svoju životnú púť povolanie kňazské, pravdepodobne preto, aby mohol takto ľahšie vykonať svoje veľké a mimoriadne poslanie vo vývine slovenskej reči, a takto aj v kultúrnom živote Slovákov.

Anton Bernolák, študoval na gymnáziu v Ružomberku, v Ostrihome, ale najviac naň jazykové potom naisto vplývala Trnava, kde sa učil na Štefaneu a, pravda, i Bratislava, kde bol prvšie na Emerikáne. Okrem svojich teologických štúdií a povinností všima si dva roky vo Viedni horlivo mimo orientálnych jazykov pochopiteľne všetok rečový materiál, aby potom po troch rokoch bratislavských štúdií ako dvadsaťpäťročný absolvent teológie roku 1787 milo prekvapil literárnu verejnosť svojou po latinsky napísanou prácou *Dissertatio philologico-critica de literis Slavorum*, to jest Rozpravou filologicko-kritickou o slovenských písmenách, ku ktorej pripojil *Orthographiu*, pravopisné pravidlá pre národné školy pod názvom *Linguae Slavonicae per regnum Hungariae usitatae compendiosa simul et facilis Orthographia*.

Anton Bernolák v úvode svojej Dissertatie zrejme poukazuje na seba, keď vyjadruje „naozaj chvályhodnú túžbu, aby sa našiel aspoň jeden človek z pomedzi toľkých vo všetkých náukách veľmi zbehlých ľudí, ktorý by odložil na čas príliš vážne vedecké starosti a venoval pozornosť i vedecké snahy vypestovaniu slovanského pravopisu a výslovnosti, a očisteniu od chýb, ktoré sa dostaly do nášho jazyka z výslovnosti a pravopisu českého.” Toto Bernolákovo dielo znamenalo viditeľný a zjavný medzník v duchovnom živote slovenskom. A nech už Anton Bernolák v tejto svojej jazykovej práci zavádza západoslovenské nárečie ako vzor spisovného slovenského jazyka, či odstraňuje písmeno y, nech už rieši počiatkové v alebo koncové j, či odporúča písať foneticky „píš, ako čuješ”, alebo keď si všima aj cudzie slová, ako výstižne v kritických vydaniach Dissertatie i Orthographie vo spisoch Slovenskej učenej spoločnosti pripomína Dr. Ján Stanislav, bol to od Antona Bernoláka „čin, ktorý dal Slovensku nový smer kultúrnej, sociálnej a politickej práce, značí nový impulz k rozpätiu slovenského života a donáša písanému slovu nové funkcie so širokým rozmachom .smerom k celej spoločnosti slovenskej”.

Aj keď z istých príčin Anton Bernolák svoju Dissertatiu uverejnil anonymne, nezostal len na polceste, ale roku 1790 vydáva už verejne pod svojím menom po latinsky napísanú Slovenskú gramatiku — *Grammatika slavica*, ktorou učí v piatich kapitolách správne čítať, pekne po slovensky vyslovovať, riadne skloňovať a časovať; tam si všima aj stavbu vety, samohlásky a okrem iných gramatických námetov ku knihe pripojuje aj niekoľko strán porekadiel. Táto Slovenská gramatika po smrti Antona Bernoláka vyšla i v nemčine ako *Schlowakische Grammatik* vo dvoch vydaniach, a to v rokoch 1817 a 1848.

Roku 1791 vychádza v Trnave Bernolákovo latinské kmeňoslovie pod názvom *Etymologia vocum slavicarum*, čiže Náuka o pôvode slovenských slov, ktorého titul už stručne označuje obsah celého diela. O Wážnosti a Úctivosti Stawu Kňazského príhodná Kázeň vyšla tlačou roku 1794 v I. zväzku Fándlyho Kázní. Je pochopiteľné, že Bernoláka zaujala i mládež, pre ktorú roku 1796 vydal u Václava Jelinká v Trnave *Katechismus z Otázkami a Odpowědami*.

Celkom osobitnú pozornosť si zasluhuje 5302 stranový, 6 sväzkový, päťrečový veľký Bernolákov slovník *Slowár slowenski česko-latinsko-ňemecko-uherski*, ktorý vyšiel v rokoch 1825—1827 v Budíne až po smrti

Bernolákovej, a to prvý zväzok nákladom kardinála Alexandra Rudnayho a ďalšie zväzky nákladom ostrihomského kanonika Juraja Palkoviča, „istého literatúry slovenskej milovníka“. Bernolákova dvadsaťročná úmorná práca na tomto slovníku a sedmornásobné jeho prepísanie nevyšli nijako nazmar, ale dôkladne hneď splnili svoje poslanie, lebo sám Juraj Palkovič mohol ho už použiť pri preklade Písma svätého do slovenčiny, a veľký náš posvätený básnik Ján Hollý vplyvom Bernolákovho Slowára reprezentuje básnickú školu Bernolákovu najmä svojím Svätoplukom, Cyrilometodiadou, Slávom, a iba tak mohol zvolať majestátne: Ešte Slováci žijú, a budú žiť so slávou!

Zdroj: wikipedia.com

Keď už boli Bernolákove práce povychádzali tlačou, pravda, okrem Slowára, otvára sa mu nové veľké blahodarné pole účinkovania, lebo roku 1791 povolali ho do Trnavy za tajomníka arcibiskupského vikariátu, kde potom už roku 1792 zakladá spolu s Jurajom Fándlym a inými význačnými súčasníkmi aj organizuje Slovenské učené tovarištva alebo Tovarištvo literného umenia na vydávanie a tlačenie slovenských kníh. No popud založiť toto učené Tovarištvo vyšiel už skoršie, a to z generálneho seminára v Bratislave, ešte za vlády Jozefa II., keď Anton Bemolák rozposlal „Oznámenie“, v ktorom uvádza, ako svedčí Juraj Fándly v Pilnom domagšom a poľnom Hospodári, že „svätú a spasiteľnú myšlienku mali pred tromi rokmi v prešporskom zámku nášho literného umenia milovníci a ochrancovia, ktorí s vytlačeným oznámením po krajine rozoslaným oznámili, že chcú vystavať na častejšie tlačenie njašich slovenských i duchovných i svetských ‘kníh nové Liternú učené tovarištvo.’“

A ešte roku 1792 a potom neskoršie a často v edícii Tovarištva vychádzajú v Trnave v povestnej tlačiarňi u Václava Jelínka alebo aj u Jána Michala Landerera v Bratislave, bernolákovčinou písané slávne diela Juraja Fándlyho, Andreja Mésaroša, Vojtecha Gazdu, Antona Benčíka, Františka Xavéra Habela, Michala Kímku, Vojtecha Šímku a okrem iných napokon i velebná poézia rodeného básnika Jána Hollého. Vlastným nákladom svoje diela vydával aj člen Tovarištva Jozef Ignác Bajza, proti ktorému Anton Bernolák vystúpil polemickou brožúrou roku 1790: „Toto Maličké Písmo má sa Pánovi Anti-Fándlymu do Gehu vlastných Ruk odewzdať a odsúdil jeho jazykové novoty aj roku 1794 spiskom Ňečo o Epigrammatéch, anebožto Málórádkoch Jozefa Ignáca Bajzi, Dolňodubowského Pána Farára, opravdiwím Slowákom k Uwažowánú predložené a potom aj druhou polemickou prácou v tejto otázke, a to dielkom Ešče Ňečo o Epigrammatéch . . .“

Anton Bernolák a jeho hnutie získavalo si súčasne i mnohých mecénov, priaznivcov a podporovateľov, či to

už bol okrem iných spomínaný kanonik Juraj P a l k o v i č, alebo aj sám kardinál Alexander R u d n a y, ktorý sa za činy Antona Bernoláka a pochopiteľne tak aj za jeho reč natoľko oduševnil, že sa mu pripisuje na ten čas výrok neobyčajnej pochvaly a vysokého uznania, keď smelo a otvorene vyhlásil: „Som Slovák, a keď budem i na stolci Petrovom, Slovákom zostanem!”

Ján Hollý v Chválospeve na Antona Bernoláka charakterizuje výsledky Bernolákovej snahy a práce za slovenskú reč takto:

Tak teda už sławní, do gakého sa nřikdo odwzdać
Aż posawáć nesmel, dokoná Bog. Česku premáha
Sám Wítaz, tlačenú s přítomnég Záhubi Matku
Widre a na włastní za Panowńicu Prestol osádlí.
Gak to wiďá Sinowé, pred tím čo boćiwali od nřeg,
Cudzé Gármo zhod’á, a ke swég sa Rodičce nawrátá . . .

Tak sa na swém, trúchlá dosawáć až, Matka Slowenka
Srdci teší, lepšého že už ráz dočkala Ščastá.
Hńeď Silu dostáwá, dostáwá Čerstwotu ~~low~~.
Zas gég dáwněgšá naspátki sa Krása nawrátí,
A spańilími celé pozalíčí Rúžami Ústa
Zas Płesi, zas hlučné Radowánki a Pesne sa ozwú.

Bernolákove rečové snahy a jazykové práce rozniesli sa čoskoro- pomocou filiálok Slovenského učeného tovaríšstva po celom Slovensku, a to do okolia Trnavy, Nitry, Banskej Bystrice, Trenčianskeho Rovného, do Solivaru pri Prešove, do Jágra, ba i medzi našich Slovákov do neďalekej Viedne. Tu treba medziiným obzvlášť zdôrazňovať, že Antonovi Bernolákovi išlo o rečové zjednotenie všetkých Slovákov, nehladiac na ich charakter ani na hľadisko náboženské.

A tak Bernolákovo Slovenské učené tovaríšstvo a s ním aj bernolákovci prichádzajú cez peštiansky Spolok milovníkov reči a literatúry slovenskej až do obdobia štúrovcov, ktorých pomer k Bernolákovi v Ohlase pravdy Ján P a l á r i k výstižne charakterizoval tak, že „slovenčina filologickými trudami slávneho Bernoláka založená Štúrom, Hurbanom ďalej stavaná, štúdiami Hodžo-Hattalovými na základe staroslavianskeho jazyka očistená, prepálená, zdokonalená . . . spoločne od oboch strán (kat. a ev.) prijatá, odobrená — opätovným hlasovaním skrz veľkú väčšinu inteligencie slovenskej uzákonená — je naším spisovným jazykom . . . Bernolák bol tesis, Štúr antitesis, Hattala syntesis.”

Taký bol v skratke Anton Bernolák a zmysel jeho poslania pre slovenskú reč a pre slovenské povedomie v národe; zomrel náhle v Nových Zámkoch 15. januára 1813, kde účinkoval od roku 1797. — Anton Bernolák a všetci bernolákovci sú takíto prevýznamným medzníkom a nadmieru dôležitými činiteľmi v našom duchovnom živote, v národnom vývine a v slovenskom raste hodnotiac význam všetkých, nenachádzame

výraznejšiu možnosť, ako apostrofovať ich slovami Tíchozíra M i l k i n a z I. zväzku Osvaldovho
Tovaryšstva, kde o nich hovorí;

Vy stvorili ste povedomie prví:

že národom sme a nie dáke mrvy,

a že sme v právach rovní iným kmeňom;

že samostatní

sme jak ostatní

so svojskou rečou, so svojským tiež menom.

To sila veľká, to raz skutkom bude;

ja preto kloním vám sa spiacim v hrude.

I. časť: <http://christianitas.sk/narodne-obrodenie-a-cirkev/>

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/narodne-obrodenie-a-cirkev-ii/>